

כל הגן במה

מבוא

רקע לכתיבת החוברת

החוברת שבידיך עוסקת בחוויות של הגננת ובדילמות שלה עקב ריבוי הפנים של תפקידה ועקב מגוון מערכות היחסים שבהן היא מעורבת בעבודה. כאשר היא ממלאת את מכלול תפקידיה היטב, ומערכות היחסים השונות שלה הן טובות, היא תורמת, באופן מיטבי, להתפתחותם של ילדי הגן ולרווחתם הנפשית.

החוברת נכתבה בתגובה לסקר עמדות גננות¹ שהוזמן על-ידי האגף הקדם-יסודי ושפ"י בשנת 2000. ממצאי הסקר הצביעו על הפער הקיים בין ציפיות ותפיסות הגננת לבין אלו של המערכת התומכת בה במסגרת הגן. ממצא זה לא היה מפתיע, שכן מציאות זו מוכרת לכל פסיכולוג הקרוב לגן הילדים. אך דומה שמעולם לא נשמעו מפי הגננות אמירות ברורות המתייחסות לבעייתיות הקיימת בתפיסתן את ההערכה החברתית של מקצוען, לפגיעה בתחושת הביטחון שלהן ביכולתן ולתחושת המימוש העצמי שלהן². מתוך כך עולה צורך מהותי ומרכזי ביותר - הגברת התמיכה בגננות והליווי המקצועי הניתן להן.

אחת מהדרכים לספק צורך זה הנה העבודה הקבוצתית. באמצעות חוברת זו, אנו שואפות לתת בידי מנחי הקבוצות - פסיכולוגיות, יועצות, מפקחות או גננות מובילות כלים לעבודה קבוצתית עם גננות. הנחת היסוד שלנו הנה שעבודה קבוצתית מסוג זה תספק לגננות הכלה למכלול של רגשות ושל חוויות העולות בעבודתן, והזדמנות לנתחן ולהבינן, ובתוך כך לקדם את רווחתן הנפשית. אנו מקוות שבתהליך מקביל, יקל על הגננות לנהל את מערכות היחסים המתרחשות במהלך עבודתן.

הרווחה הנפשית בחינוך בגיל הרך

רווחה נפשית הנה מונח מפתח ב"פסיכולוגיה החיובית", זאת המתמקדת בהתפתחות הבריאה ובתפקוד התקין. אנו רואים חשיבות ליצירת תנאים מתאימים להתפתחות הרווחה הנפשית הן בקרב הילדים בגן והן בקרב המחנכים. חוברת זו מדגישה את רווחתה הנפשית של הגננת כחשובה בפני עצמה וכתנאי לקידום רווחתם של הילדים.

להתפתחות הבריאה של הילדים ישנם מאפיינים התנהגותיים ותפקודיים בתחומים שונים, כגון: אכילה, משחק, שינה, ויחסים בין-אישיים, ומאפיינים פסיכולוגיים, כמו: תחושת שייכות ותכלית ושיעויות רצון מעצמך ומחייך³.

כשירות רגשית וחברתית מתפתחת החל מהגיל הרך ביותר. בשנים הראשונות לחיים היא מתאפשרת כאשר מתקיימים יחסי התקשרות מספקים בין הילד למבוגר המטפל העיקרי שלו בתנאים שמאפשרים

רכישת כישורים ומיומנויות המתאימים לגילו⁴.

כשירות רגשית- חברתית חיונית להסתגלות המוקדמת של הילד לגן והיא תורמת ליכולתו ליהנות מהתנסויות הלמידה המגוונות המצויות בגן, ולהסתגלותו המוצלחת גם במעבר לגן אחר או לביה"ס⁵. בגילאי הגן המשימות ההתפתחותיות המרכזיות הנן למידת תקשורת רגשית (הכוללת זיהוי רגשות, הבעתם וויסותם), הזדהות עם ... וגיבוש תפיסת המין והמגדר, פיקוח על... ושליטה עצמית גמישים, וביסוס יחסים יעילים ואמפתיים עם בני קבוצת הגיל. למידה כזאת מתבצעת בתוך הקשר של היחסים בין הילד לילדים אחרים, ובינו לבין הגננת.

בהיעדר כשירות רגשית- חברתית עלולות להופיע בעיות בהתנהגות, בלימודים או בתחום הרגשי- חברתי.

מקומה של הגננת בקידום הרווחה הנפשית של ילדי הגן

יחסים משמעותיים של הילד בגיל הגן עם דמות מבוגר קרוב תורמים להסתגלות הרגשית- חברתית והלימודית גם יחד, ומהווים גורם מתקן ומונע קשיים בהמשך. על- מנת שלימוד כשירות רגשית- חברתית יהיה יעיל, חשוב שייעשה בהקשר של אקלים רגשי טוב, אשר כולל סביבה אנושית חמה ומקבלת, המספקת ביטחון ורגיעה. דבר זה מותנה בקיום יחסים טובים ותקשורת טובה בין המבוגרים בחיי הילד בתוך הגן לבין הוריו. כדי שהגננת תוכל לטפח אקלים חיובי, עליה להיות בעצמה נטועה בתוך סביבה המאפשרת רווחה נפשית, דהיינו: לפעול בתנאים המאפשרים קשרים ויחסים המספקים את הצורך בשייכות ובביטחון. תנאים אלו יאפשרו לה לקדם ידע וכישורים שיתרמו לתחושת המסוגלות המקצועית והמימוש האישי שלה.

מטרות החוברת

חוברת זו מיועדת לעוסקים בחינוך הקדם- יסודי. השימוש בחוברת, במסגרת מפגשי גננות, אמור לסייע ליכולתן של גננות להתבונן על עצמן ועל פעילותן מנקודת ראות חדשה ולשכלל את יכולת הרפלקציה שלהן. דבר זה עשוי לתרום ליכולתן של גננות לזהות צרכים וליזום פנייה לחשיבה משותפת ולסיוע מצד עמיתים והמערך המסייע.

יכולת הרפלקציה⁶ היא היכולת להתבונן תוך חשיבה והרהור על העולם, על עצמי ועל הזולת. באמצעות היכולת הזו האדם מצליח להפיק לקחים וללמוד מתוך ההתנסות שלו, כולל מהתנסותו החברתית והרגשית. יכולת זו מעניקה פשר למתרחש בעולם החברתי של האדם, ומאפשרת לו להבין טוב יותר

כל הגן במה

את מה שהוא חווה. בתחום המקצועי, היא מסייעת למחנכים לנתח את התנסויותיהם, להפיק לקחים ולהתקדם⁷. בשנים האחרונות, נושא פיתוח הרפלקציה במסגרת הכשרת אנשי חינוך אכן תפס תאוצה⁸. ניתן לפתח את היכולת הרפלקטיבית הן בקרב מורים והן בקרב ילדים. היות והרפלקציה היא יכולת המתפתחת והמשתכללת אצל הילדים, להורים ולמחנכים יש חלק נכבד בטיפוח התפתחות חיונית זו. גננת היוצרת אווירה בטוחה, אוהדת ומגיבה לאיתותי הילדים, מאפשרת בכך את התבססותה של עמדה רפלקטיבית אצל הילדים. הגננת אף נותנת לילדים דוגמא של התייחסות רפלקטיבית על-ידי שיתופם באופן שבו היא עצמה חושבת על הדברים.

הגן כתיאטרון

בחוברת זו, אנו ממשילות את הפעילות בגן להפקת הצגה בתיאטרון. על-פי דימוי זה לגננת, לצוות הגן, לילדים, להורים ולכל שאר האנשים הקשורים ישנם תפקידים רבים, החיוניים להצלחת "ההצגה", דהיינו להתפתחותם התקינה של הילדים.

פעילותה היומיומית של הגננת, המושתתת על תכנית המסגרת של העבודה בגן, הנה מורכבת ומגוונת. היא מפגישה אותה עם קהלים שונים - צוות הגן, ההורים, המערך המסייע, הפיקוח, הרשות המקומית - כל זאת על-מנת לאפשר לילדים שבאחריותה לממש את היכולות הפוטנציאליות הטמונות בהם. הכשרתה המקצועית של הגננת מתמקדת בהבנת הילד, צרכיו והתפתחותו, בתכנים הלימודיים, בשיטות ההוראה והטיפול. היא יודעת כיצד "להמחז" את יום הלימודים, כיצד "לביים" את הילדים. מורכבות התפקיד דורשת גם גמישות ויכולת עריכת "אימפרוביזציות" במהלך העבודה.

אך תפקידיה של הגננת כמנהלת הגן דורשים ממנה "להאיר בזרקורים" תחומים רבים נוספים. כמנהלת הגן, הגננת נדרשת לא רק לתפקידי טיפוח וקידום רגשי, קוגניטיבי והתנהגותי של ילדי הגן ולתכנון ולבצע תכנית דידקטית שנתית, אלא גם לתפקידים אחרים שאינם קשורים ישירות אל "שחקני ההצגה" אך קשורים מאוד לשיפור האווירה ב"תיאטרון הגן" ולאיכות השירותים הניתנים בו ל"שחקנים".

מגננת מצופים כיום אפוא תפקידים נוספים כגון:

- עיצוב תפיסה חינוכית ויישומה בהתנהלות העבודה בגן. לצורך זה, היא משמשת כמנהלת אומנותית של התיאטרון וכמחזאית ההצגה.
- ניהול צוות הגן המצומצם כמנהלת עובדי הבמה.
- ניהול קשרים עם גורמים חיצוניים כמו רשות מקומית, מוסדות תרבות ועוד. כאן היא משמשת כמפיקה של ההצגה.
- עיצוב רעיוני ופיזי של הסביבה החינוכית בגן כתפאורנית וכמעצבת תלבושות.
- ניהול כספים וגיוס משאבים פיזיים ומשאבי אנוש לקידום פרויקטים בגן כגוברית התיאטרון.

- יצירת קשר רציף וזורם עם הורי הגן ועם וועד ההורים המתבטא באופנים שונים, כגון: קשר מזדמן מדי יום, שיחה מתוכננת עם הורה, אסיפות הורים, ישיבות עם וועד ההורים, סדנאות, מסיבות וטיולים. במקרים אלו היא שחקנית בתיאטרון קהילתי, המשתף את הקהל.
- שילוב גורמים מקצועיים בעבודת הגן, כגון: מורה לריתמוסיקה, גננות שי"ח, מערך מסייע. היא פועלת בהקשר זה כמנהלת במה.
- ולבסוף, הצגת תפיסתה החינוכית ויישומה בפני הורים או המפקחים כאשר יחסי הציבור של התיאטרון.

ריבוי תפקידי הגננת שתוארו לעיל עלול להקשות עליה להתפנות ולהקדיש את מירב זמנה לפעילות החינוכית-טיפולית שהיא מוקד עבודתה ותחום התמחותה. כדי להתמודד עם מכלול התפקידים וכדי לשלבם בצורה מתאימה בדרך עבודתה, יכולה הגננת לשאול את עצמה שאלות מתוך זווית הצילום המיוחדת של כל תפקיד. שאלות אלו יכולות לכוון אותה להתבוננות על כל מערכת הגן ועל תפקידי הגננת בתוכה, וכן להתמקד בזווית הצילום של תפקיד מסוים ולשקול דרכים כיצד לבצע אותו בדרך הטובה והמתאימה ביותר. אין בחוברת זו כוונה לטפל בכל הפנים של מערכות היחסים הקיימות בגן, אלא להתמקד בעמדות וברגשות שכיחים, המתעוררים בקרב גננות במסגרת מערכות יחסים אלה.

דרכי השימוש בחוברת

בחוברת נמצאים חומרים מסוגים שונים. לצד החומר התיאורטי מופיעות דילמות רלוונטיות ומוצעות שאלות רפלקטיביות ולצידן איור של מקרופון.

בסוף החוברת מובא מחזה הנקרא "כל הגן במה", המעלה תמונות מחיי היומיום בגן הילדים. כל קטע של המחזה מתייחס אל התכנים התיאורטיים והמעשיים של אחד הפרקים, והוא מלווה בהזמנה לרפלקציה באמצעות שאלות מנחות, שמתוכן ניתן לבחור את המתאימות לקבוצה. בכל פרק תהיינה הפניות לתמונות הרלוונטיות במחזה בעזרת איור של זרקור.

מודגש כי החוברת מיועדת לשימוש במסגרת עבודה קבוצתית עם גננות. סוגי החומרים השונים בחוברת מאפשרים התנסות רגשית, רכישת ידע ולמידה פעילה. מובן שרצוי לבחור את הפעילות הספציפית בהתחשב במאפייני המשתתפות (וותק, מצב אישי וכד'). ניתן להשתמש בחומר התיאורטי כבסיס להרצאות ולדיונים. קטעי המחזה והחומר הנלווה הנוסף מיועדים לשימוש חוויתי בהשתלמות של גננות או במפגש עם עמיתים.

כל הגן במה

הגננת, הסייעת והמעורר המסייע

החומרים המוגשים בחוברת עוסקים בנושאים טעונים רגשית, ומן הראוי לאפשר לגננות המעוניינות בכך לעסוק בהם במסגרת תומכת ומאפשרת רפלקציה. החשיבה המשותפת בקבוצת מחנכות מאפשרת בדיקת רעיונות מזוויות-ראייה שונות, ומדגימה בפועל את היתרונות של גישה גמישה לפתרון בעיות. קבוצת עמיתות מאפשרת יצירת מאגר פתרונות לסוגיות ולקשיים אופייניים. דיון בבעיות דומות, המעלות תכנים רגשיים דומים בקרב הגננות, עשוי להגביר את תחושת השותפות, הליווי והתמיכה.

תכנים מרכזיים

פרק א' עוסק בתפיסתה המקצועית של הגננת כמנהלת הגן, הנדרשת לפעול לא רק ישירות עם הילדים, אלא גם להפעיל נותני שירותים נוספים. דבר זה דורש ממנה לנהל קשרים עם גורמים שונים: ידונו קשריה עם הסייעת, הצוות המורחב וגורמי חוץ. החומרים הנספחים לפרק זה מיועדים לסייע לגננת בפיתוח צוות הגן ובשיפור קשריה עם גורמי חוץ, כגון הרשות המקומית. פרק ב' עוסק בקשרים הנרקמים בין הגננת להורים, מהותם ומשמעותם. החומרים הנספחים מעלים בעיות שכיחות בתחום זה ומציעים דרכים לקידום שיתוף-הפעולה עם הורים. פרק ג' עוסק בדילמות של הגננת ובחוויותיה במפגש עם הילדים. החומר הנלווה לפרק זה מפנה את הגננת לתכניות קיימות לטיפוח הכשירות הרגשית-חברתית ולפתרון בעיות בתחום זה.